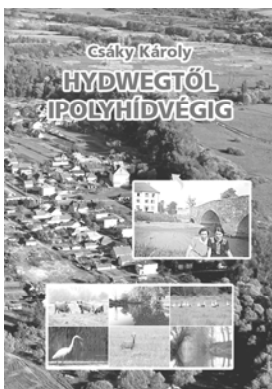

KARAFFA GYULA

Emlékezni, emlékeztetni, megismertetni, megszerettetni

Csáky Károly új könyvéről

Az idén 70. életévébe lépett dr. Csáky Károly pedagógus, helytörténész, néprajzkutató, költő legújabb kötete néhány hete *Hydvegtől Ipolyhídvégig* címmel jelent meg. A kötet része annak a sok tíz (60–70) kötetből álló életműnek, amit az alkotóereje teljében lévő kutató szerencsére mind a mai napig folyamatosan bővít. Köteteiből újabb és újabb generációk ismerhetik meg az általa oly’ szeretett történelmi Hont megye (a Palócföld északnyugati része a Garamig) településeinek múltját, értékes embereinek (nemes családok, tudósok, papok, írók, költők, hadvezérek) életét,

tetteit. Így „lopja be” a fiatalok, az olvasók lelkébe az igazi hazaszeretetet!

A kötet bemutatásához Csáky szavait idézem: *„Ipolyhídvég a történelmi Hont megye nevezetesebb települései közé tartozik, hiszen már a középkorban fontos útvonalak vezettek erre felé; korán átkelő épült az Ipoly folyón. A településnek egy időben városi rangja volt, vámbhelyként szerepelt, vásártartási joggal bírt, s hosszú időn át a megye rendjei is itt tanácskoztak, hirdettek ki ítéleteket, tehát székhelye volt Hont vármegyének is. A belség azonban már az 1252-es első írásos említése előtti évszázadokban, évezredekben is települt hely volt, gyakran és tartósan. Megtelepedett erre felé a kőkorszak embere, de felbukkantak rézkori, bronzkori és vaskori telephelyek, előkerültek e korokból származó leletek is. Különböző népek és kultúrák találkozási helye volt hát Hídvég. Kiadványunkban a belség régi évezrezeit, évszázadait mutatjuk be, akár csak a község sorsforduló történeteit. Részletesen olvashatunk a földrajzi leírásokról, az adózó jobbágyság életmódjáról, sorsáról; a török-kor és az utána következő idők embert próbáló viszonyairól; a falu pusztulásáról és újjáépüléséről, az itt lakók névanyagáról stb. Szó esik természetesen a XIX. és a XX. század nagy tragédiáiról és eseményeiről: a járványos betegségekről, a háborúkról, a kitelepítésekről és deportálásokról, a különböző nemzetiségű népek keveredéséről. A könyv részletesen bemutatja az itteni népi hagyományok és szokások sokféleségét; foglalkozik a pártok, egyesületek munkájával; feltárja az egyház és az itteni iskola*

múltját. Megfelelő képet kaphatunk a község templomáról, annak történetéről és értéktárgyaitól, a szakrális késmemlékekről. De olvashatunk az egykori Ipoly-híd gazdag történetéről, a temetőről, a malmokról és az egyéb látnivalókról is. A kötetet gazdag irodalmi bibliográfia, színes és fekete-fehér képmelléklet, térképtár egészíti ki.”

A kötet kiadását az Ipolyhídvégi Önkormányzat, azon belül is Lesztvánszky Viktor polgármester szorgalmazta, az anyagiakat az Önkormányzat biztosította. Mérete: B/5. Példányszám: 750. Oldalszám: 320. Írta: Csáky Károly. Szerkesztette: Karaffa Gyula. Nyomdai munkák: MULTISZOLG BT. Vác ISBN: 978-80-570-1643-4

KOCZÓ JÓZSEF

Emléktáblák, szobrok, emlékhelyek Nógrádban és Hontban

Dr. Csáky Károly nyugalmazott tanár, etnográfus, helytörténész idestova négy évtizede aktív részese neves elődeink, szülőföldünk kiemelkedő személyiségei, történelmünk, kultúránk nagy alakjai emléke gondozásának, a szülő- vagy lakóház, működési hely emléktáblával történő megjelölésének mint kezdeményező, az avatásokon emlékbeszédet tartó vagy konferenciák, megemlékezések szervezője, közreműködője, kiadványok szerzője, szerkesztője.

Emléktáblák, szobrok, emlékhelyek I–II. címmel 2018–2019-ben Ipolyságon megjelent könyvecskéi magánkiadásban, önkormányzatok, szervezetek és magánszemélyek támogatásával láttak napvilágot.

Szerzőnknek nem ez az első honismereti kalauza, melyben sorra veszi Hont és Nógrád emlékhelyeit, neves szülőiteit vagy tájainkhoz kötődő jeles közéleti, egyházi személyiségeit, tudósait, pedagógusait, alkotó irodalmárait, művészeit, tevékenységük, életútjuk emlékeit. Korábbi művei közül megemlíthetjük a *Honti barangolások* (1985), a *Nógrádi tájakon* (1992), a *Honti arcképcsarnok* (1998), a *Jeles elődeink* (2002), a *Híres selmecbányai tanárok* (2003) című munkáit vagy az *Irodalmi kapcsolatok* három kötetét (2004–2006) is.

Nem áll szándékomban felsorolni, hogy mely településeket említ Nógrádból és Hontból Csáky Károly mint a nagy elődök örökségének méltó gondozóit. Földrajzilag nagyjából ekként vonhatjuk meg a feltárt terület határát: Losonctól Selmecbányáig, Ipolyszalkától Alsósztrégováig sok-sok város és falu került fel tablójára.

Illendőnek tartom, hogy munkáiból a nógrádi táj azon szülőitei emlékének ápolásával kezdjem szemezgetésemet, akik irodalmunk élvonalába, klasszikusaink közé emelkedtek.

Nógrád adta a magyar nemzetnek a 19. század géniuszát, *Az ember tragédiájának* íróját, aki szinte egész életét Sztrégován töltötte. Emlékét a katolikus temetőben lévő nyughelye és emlékműve, továbbá a Madách Imre Múzeum bemutatásával eleveníti fel Csáky Károly.

Mikszáth Kálmánt, irodalmunk kiemelkedő személyiségét, a nagy palóc író-tulajdonost szülőföldje megannyi helyéhez fűzték szoros, megtermékenyítő szálak. Szklabonyán lebontott szülői házának helyét néhány éve emlékkővel jelölték meg, míg felnevelkedésének, gyermek- és ifjúkorának helyszínén emléktábla és kiállítás idézi életét, munkásságát. Nagykürtösön 1997-ben tartották *Mikszáth Kálmán Emléknapot*, majd 2000-ben az író keresztelési helyén állítottak emléktáblát. Horpácsról a Mikszáth-család tagjainak síremlékeit mutatja be szerzőnk.

Hont vármegyének igazi szellemi központja a területén fekvő, de jogilag tőle teljesen független szabad királyi város, Selmecbánya. Bányászati és erdészeti akadémiáján és líceumában olyan kiváló elmék oktattak, akik nemcsak hazánkban, de Európában, sőt a nagyvilágban is tudományos elismertségnek örvendtek. Mikoviny Sámuel professzor egykori házára két emléktáblát is elhelyeztek. A Krecsmáry-házon ugyancsak emléktábla hirdeti, hogy a németalföldi származású Jacquin Miklós, az akadémia első tanszékének professzora 1764-ben itt kezdte meg az oktatást. Az egykori

evangélikus líceum homlokzati falán Petőfi Sándor diákéveire emlékeztető táblát állítottak 1896-ban. A kiadványokból megtudjuk, hogy Mikszáth Kálmánnak a liceumban tanító neves tanárai közül Breznyik Jánosnak és Jezsovics Károlynak síremlékét az evangélikus temetőben találjuk, és ugyancsak itt nyugszik a vaskohászat világhírű szakembere és oktatója, Kerpely Antal is.

A közelmúltból, az ezredfordulót megelőző és követő évtizedekből említsünk meg néhány települést és jeles alkalmat, melyek azt igazolják, hogy múltunk örökségének gondozását nemcsak elődeink, hanem az utódok is fontosnak tartják!

Ipolyságon, Hont vármegye egykori székhelyén 1981-ben Bartók Béla emlékünnepséget rendeztek, majd 1994-ben a II. Bartók Béla Zenei Találkozó alkalmával a művészeti alapiskola falán helyezték el a zeneszerző emléktábláját. Gróf Széchenyi István 1993-ban, II. Rákóczi Ferenc 2014-ben kapott emléktáblát Ipolyságon. A város Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolája 2002-ben vette fel a felsőtúri születésű Pongrácz Lajos nevét. A neves honti személyiségről szülőfalujában 2015-ben emléktábla-állítás, valamint szakmai szeminárium tartásával emlékeztek, és kiadványban is megörökítették a kiváló férfi pályafutását.

Nagycsalomján 1984-ben Gáspár Imre Emléknapot szerveztek, 2004-ben táblát avattak a költő, újságíró, műfordító emlékére, majd 2011-ben szemináriumot tartottak a községben. Ezen alkalmakhoz kapcsolódóan kiadványok is születtek.

1993-ban Ipolyi Arnold tudós püspök, művészettörténész és mitológia-kutató emléknapiját rendezték meg Ipolykeszin. A következő évben Ipolyvisk emlékezett meg tábla elhelyezésével jeles szülöttéről: König Mór apátkanonokról, Fehér Ipoly Kálmán pannonhalmi főapátról és Rajner Lajos felszentelt püspökről.

Felsőszemeréden 2003-ban falunapon emlékeztek a helység szülöttére, Ivánka Imre ezredes, író, történész életútjára, és helyezték el emléktábláját.

A nagy palóckutatónak, tudós paptanárnak szülőfalujában, Csábon már 1984-ben emléktáblát állítottak, majd 2005-ben *Szeder Fábrián élete és életműve* címmel rendezett nemzetközi konferenciával emlékeztek szellemi örökségére. A konferencia előadásait tartalmazó kötet mellett említésre méltó A' *Palóczeről* című kiadvány megjelentetése Szeder Fábrián Tudományos Gyűjteményben megjelent írásaival, továbbá Csáky Károly tanulmányával.

A templomépítő tudós püspök nevét 1992-ben vette fel Paláston az egyházi alapiskola. 2009-ben emlékmisével és előadásokkal adóztak Palásty Pál örökségének.

A nógrádi-honti tájakon kultúrtörténeti barangolásra készülők kiváló iránytűre lelnek Csáky Károly újabb munkáiban.

CSONGRÁDY BÉLA

Dokumentált örök értékek

A hit és a hatalom házai...

Nem első esetben jelent meg szűkebb hazánkban (sem) különböző témakörű reprezentatív album, sőt a salgótarjáni székhelyű Dornyay Béla Múzeum gyakorlatában is több hasonló színvonalú kiadvány látott már napvilágot. De valahogy mégis az az ember érzése, hogy *A hit és a hatalom házai – Középkori templomok és várak Nógrád megyében* című kötet – mintegy „primus inter pares”, azaz „első az egyenlők között” alapon – az élre kívánczik mind tartalmát, mind látványvilágát, nyomdai kivitelezését illetően. Ezt persze lényegesen könyvebb volt megállapítani, mint bizonyítani, de

ehhez is sok érve adódik a recenzióknak, már a Valter Ilona által írt előszótól kezdve.

A hazai archeológia középkori krónikása, immár a Szent István Társulat által Stephanus-díjjal elismert műemlékvédelmi szakember 1965-ben, a pásztói ciszterci apátság feltárása – amely során számos váratlan, értékes lelet, így például az oskolamesterház került elő – révén került, ahogyan fogalmazott, Nógrád megye „bűvkörébe”. Mintegy huszonöt éves munkakapcsolata során mindenekelőtt tanúja – de Mátraszőlősen részese is – lett a műemléktemplomok kutatásának, megújulásának és jó néhány vár helyreállításának. E folyamatok tudományos eredményei közül sok megjelent ugyan szaklapokban, de ezek az úgynevezett nagyközönség számára alig váltak ismertté. Ezért tartja jelentősnek Valter Ilona a Dor-

nyay Béla Múzeum kezdeményezését, hogy megossa a közvéleménnyel és a helyi lakosság, az ideérkező látogatók számára is hozzáférhetővé tegye a hús falusi és mezővárosi templom és a kilenc vár történetével kapcsolatos legfontosabb ismereteket, méghozzá nemcsak értelmező szakmai szövegek, hanem egy esztétikus kötetbe rendezett igényes fotók közvételével.

A 237 oldalas album első részében Isten házai kaptak helyet a települések abc-sorrendjében és a templomok névadójának feltüntetésével: tehát Alsópetény (Szent István), Cserhátsurány (Szent István), Csesztve (Szent Márton), Egyházasdengeleg (Szent Imre), Egyházasgerge (Szeplőtelen fogantatás), Herencsény (Haraszi-pusztá), Herencsény (Szent Mihály), Jobbágyi (Szent György), Maconka (Szent István, Mihály), Mátraszőlős (Szent Erzsébet), Mátraverebély (Nagyboldogasszony), Nagylóc (Szent Kereszt felmagasztalása), Nógrádsáp (Kisboldogasszony), Pásztó (Szent Lőrinc), Szécsény (Urunk színeváltozása ferences templom és kolostor), Sente (Szent Erzsébet), Tar (Szent Mihály), Terény (Szent András), Tereske (Nagyboldogasszony), Zabar (Magyarok nagyasszonya). A hús templom közül tízhez (Alsópetény, Cserhátsurány, Csesztve, Egyházasgerge, Herencsénypuszta és Herencsény – Szent Mihály, Nagylóc, Nógrádsáp, Sente és Tereske) Mag Hella régész, művészettörténész, a váci Tragor Ignác Múzeum munkatársa, hathoz (Egyházasdengeleg, Jobbágyi, Mátraszőlős, Mátraverebély, Pásztó és Tar) Feld István történész, régész, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszék vezetője, négyhez (Maconka, Szécsény, Terény és Zabar) pedig Shah Gabriella művészet- és vallástörténész, a kiadó Dornay Béla Múzeum igazgatója írt azonos szerkesztésű tájékoztatót. Röviden szó esik ezekben a település történetéről, a hangsúly azonban értelemszerűen a templomok legfontosabb jellemzőinek, mondhatni specialitásainak bemutatására esik, kiemelve a látogatók számára is hasznos tudnivalókat. Mindegyik szöveg néhány forrásmunka megjelölésével fejeződik be.

A templomok bemutatása után a várak (Baglyaskő, Buják, Drégely, Hollókő, Nógrád, Salgó, Sámsonháza, Somoskő, Szanda) következnek és ezen egykori erődítmények mindegyikét Feld István látta el magyarázattal, szoros összefüggésben azzal, hogy nevezett fő kutatási területei közé éppen a közép- és koraújkori Magyarország efféle építményeinek tanulmányozása tartozik. Ezt példázza az ugyancsak a Dornay Béla Múzeum gondozásában a *Vár a város felett – Salgó várának évszázadai* címmel 2016-ban megjelent önálló kötete is, amely a vártörténet bemutatásával párhuzamosan beszámol az 1981 és 1984 között ott folytatott első régészeti

kutatásokról, majd a 2000-től 2006-ig végzett újabb ásatások főbb eredményeit mutatja be igazán hitelesen, minthogy a munkálatokat éppen Feld István irányította. A helyreállítási terveket Móga Sándor építész készítette. Több mint érdekes volt a régész szakértő végkövetkeztetése: „...ma az, aki a várhegyre felkapaszkodik, csak azt látja, amit biztosan ismerünk e jellegzetes hegyi vár egykori épületéből. Természetesen az utóbbi évtizedben számos más bemutatási lehetőség is felmerült – az alsóvár északkeleti épületrészének lefedése, kiállítás, netán büfé kialakítása vagy az ágyútorony teljes feltárása – s ezek biztosan hozzájárulnának ahhoz, hogy még több látogató keresse fel a város felett emelkedő várat. Reméljük azonban, hogy a salgói erősség soha nem válik látványos turisztikai attrakcióvá, hisz legfontosabb érték veszik el, ha megszűnik az elmúlt több mint hét évszázad helyi és országos történetének ma is átélhető történeti forrásként szolgálni.” Ehhez hasonló eredeti megállapítások, elgondolkodtató – s némelyek részéről bizonyára vitatható – feltételezések a jelenlegi kötetben ismertetett több vár kapcsán is található. Baglyaskő váráról – amelyről 2010-ben az úgynevezett 700 éves ünnepségsorozat keretében emlékezett meg Salgótarján városa, illetve Baglyasalja Barátainak Köre – például a következőket írja Feld István: „Régészeti feltárások hiányában ma még nem igazolható – de nem is zárható ki – hogy itt állt a Kacsicsok Illés ágából származó Péter 1268-ban név nélkül említett vára...”

Természetesen nagyon fontosak és a bővítendő, felfrissítendő ismeretek szempontjából nélkülözhetetlenek a három szakember magyarázatai, de az album igazi értékei a kiadvány terjedelmének döntő többségét kitevő színes – Valter Iona által csodálatosaknak nevezett – fotók képezik, amelyek Shah Timor múzeumi munkatárs nevéhez fűződnek. Személye, szerepe azonban – több szempontból is – sokkal többet érdemel e minősítésnél. A tizennégy-tizenöt éves, azaz gyermek- és ifjúkora óta itt élő afgán származású alkotó az elmúlt több mint három évtized során rendkívüli mértékben megszerette és már régen második hazájának tudja – sőt vallja – Magyarországot, Nógrádot, ahová Budapest után Szombathely érintésével érkezett, s a szakmunkásképzőben autószerelőnek tanult, majd postásként dolgozott, s ahová immár felesége és kisfia révén szoros családi kötelékek is fűzik. Az évek során megannyi felmérhetetlen értékű dokumentumfilmet forgatott a helyi értékekről, az unikális tehetségű, palóc gyökerű személyiségekről, köztük a Kossuth-díjas, nemzetközi hírű és rangú Gaál István filmrendezőről, a mívés köztéri szobrok tucatjait – mintegy hetvenet – megmintázott kétszeres Munkácsy-díjas ifj. Szabó

Istvánról, a Magyar Örökség-díjas Balázs János ösztönösen zseniális festőművészről, költőről. A Magyar Televízió kulturális csatornája a Magyar Művészeti Akadémia portrészorozatában a közelmúltban, május 24-én mutatta be a Földi Péterről, a Somoskőújfaluban élő Kossuth-díjas festőművészről készített *Földemlékek* című filmjét. E kötet egyik témakörét alkotó középkori templomokat is megörökítette már filmen is, amelyet a későbbiek során a Duna Televízió tervez műsorára tűzni. Csakúgy, mint az ihletett mozgóképekről, a fotókról is sugárzik az érzelmi azonosulás a magyarság természeti, szellemi, történelmi kincseivel. Meg persze minden oldalról, egy-egy templom, vár és környezete valamennyi részletéről tükröződik az a magasfokú szakmai hozzáértés, tudás, amelyet Shah Timor – mondhatni önszorgalomból – elsajátított. Az utóbbi időszakban tanulta meg a dróntechnika használatát, amely lehetővé teszi, hogy a levegőből láttasson olyan nézőpontokat, amelyek a föld színéről lehetetlenek.

A kivételesen szép kötetnek eddig két bemutatója volt: Salgótarjánban és Pásztón. Az érdeklődéssel kísért megyeszékhelyi múzeumi rendezvényen megjelent és szót kapott mind a négy szerző s örömét fejezte ki, hogy részese lehetett e munkának, együttműködésnek. A főszerepet azonban a kötet érdemeit elemző – innen elszármazott – Pusztai Tamás, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti, örökségvédelmi, főigazgató-helyettese vállalta magára. Mondandójában – többek között – azt hangsúlyozta, hogy ez a könyv mindenkire szól, nemcsak a helyes történelemszemléletet alakítja, hanem erősíti a lokálpatriotizmust is. Kalocsai Péter, a Nógrád Megyei Kormányhivatal főigazgatója *A hit és a hatalom házai* címet tartotta különösen találónak.

Az említetteken kívül a kötet tartalmi és esztétikai értékeinek felszínre juttatásához anyanyelvi lektorként közreműködött dr. Gréczy-Zsoldos Enikő egyetemi adjunktust, a Palócföld főszerkesztőjét, a könyvterv és a tördelés Nyisztor János gyulai grafikusművészt, az elegáns nyomdai kivitelezés a budapesti székhelyű Prime Rate Kft.-t dicséri. A nagyon szép első és hátsó borítót – amelyen a nógrádsápi templom, alatta az illetékes települések nevének felsorolása, illetve a salgói vár látható – belülről – és egyáltalán a kiadványt összességében – egy szellemes megoldás gazdagítja: nevezetesen Nógrád megye térképén igencsak szemléletesen, különböző színekkel jelölve jelennek meg a templomok és a várak helyszínei.

(Dornyay Béla *Múzeum, Salgótarján, 2019*)